

Ks. Jan Zowczak
UKSW Warszawa

WYBÓR ZAWODU NAUCZYCIELA A ZASADY KATOLICKIEGO WYCHOWANIA

WSTĘP

Specyficzne kompetencje, jakich wymaga zawód nauczyciela, i jego olbrzymia społeczna odpowiedzialność, skłaniają badaczy do stawiania pytań o motywę, jakimi kierują się osoby wybierające pracę w szkole. Czy motywę te rzeczywiście mają jakiś wpływ na jakość pracy pedagogów w klasie szkolnej a także na etos pracy zawodowej nauczyciela. Uchwycenie takiego wpływu jest bardzo trudne, nie tylko ze względu na niedoskonałość procedur badawczych, lecz również z powodu złożoności procesu nauczania-uczenia się¹.

Badania dotyczące motywów wyboru zawodu w ogóle, w tym zawodu nauczycielskiego szczególnie, należą do badań trudnych. Trudność ta wynika stąd, że proces kształtowania się tych motywów ma przesłanki zewnętrzne i wewnętrzne. Do zewnętrznych należy zaliczyć: oddziaływanie szkoły (nauczycieli przedmiotów, wychowawców), środowiska rówieśniczego, rodzinnego, otoczenia lokalnego. Druga grupa wpływów obejmuje własne zainteresowania i zamiłowania, posiadanej wiedzy, aspiracji, nabytych doświadczeń życiowych. Dlatego też - jak pisze Roman Schulz - decyzja wyboru przyszłego zawodu zależy nie tylko od stopnia atrakcyjności zawodów preferowanych, „lecz interweniują tu różne czynniki dodatkowe o trudno wymiernej sile oddziaływania”².

Z badaniami motywacji podejmowania różnych ról społecznych wiąże się wiele trudności teoretyczno-metodologicznych. Motywy nie funkcjonują w oderwaniu od innych kategorii wyznaczających ludzkie

---

¹ Por. Instytut Spraw Publicznych – ISP (Elżbieta Putkiewicz, Krystyna E. Sielawa-Kolbowska, Anna Wiłkomirska, Marta Zahorska, *Nauczyciele wobec reformy edukacji*, Warszawa 1999.

² . R. Schulz, *Motywy wyboru zawodu*, Wrocław-Warszawa-Gdańsk 1972, s. 72.

działania, takich jak: potrzeby, wartości, postawy. Pojęcie motywu jest równie wieloznaczne jak wyżej wymienione kategorie³.

1. CHARAKTERYSTYKA WYBRANYCH BADAŃ

Badania nad motywami wyboru zawodu nauczyciela można włączyć w nurt badań pedeutologicznych lub – szerzej - badań nad jakością funkcjonowania systemu szkolnego. W literaturze przedmiotu istnieje niezbyt dużo raportów z badań na temat motywów wyboru zawodu nauczyciela. Być może problem ten nie jest wystarczająco ważny, by czynić go przedmiotem weryfikacji empirycznej. Może nie jest ciekawe czy istotne, dlaczego różne osoby decydują się pracować w szkole, wybierając tym samym zawód, niewątpliwie trudny i źle opłacany. Pytanie to nie miałoby prawdopodobnie głębszego sensu, gdybyśmy pozytywnie oceniali pracę edukacyjną w polskich szkołach. Tak jednak nie jest, a wyniki badań nad młodzieżą, które już od wielu lat pokazują, że nauczyciele utracili „rząd dusz” i nie są dla uczniów autorytetami czy przewodnikami, jak chcieliby rodzice i liderzy oświaty oraz wielu nauczycieli. Choćby z tego względu warto zapytać o to, kto i dlaczego wybiera zawód nauczyciela⁴.

Drugim powodem zainteresowania tym problemem jest próba weryfikacji przekonania wielu wybitnych pedagogów, badaczy, rodziców, a także samych nauczycieli o istnieniu szczególnych predyspozycji, talentu czy nawet „osobowości”, która powinna cechować dobrych nauczycieli. Odkrycie w sobie tych wyjątkowych przymiotów mogłoby stanowić istotny motyw wyboru pracy nauczycielskiej. Ich brak natomiast – skłonić raczej do rezygnacji z podejmowania trudu kształcenia innych.

Istnieje również dość powszechne przekonanie, że motyw wyboru zawodu nauczyciela wywierają wpływ na jakość jego późniejszej pracy. Na przykład tak zwani nauczyciele z powołania uczą lepiej, są bardziej lubiani przez młodzież i osiągają lepsze efekty wychowawcze. Jednak przekonanie to nie zostało potwierdzone przez rzetelne badania, a potoczne obserwacje wskazują, że poczucie nauczycielskiego powołania niekoniecznie oznacza większe osiągnięcia zawodowe.

Nie ulega jednak wątpliwości, że z punktu widzenia przyszłego funkcjonowania szkoły jest niezwykle ważne, jakimi motywami kierują się kandydaci na nauczycieli, wybierając pracę w szkole. Można także zastanawiać się, w jakim stopniu deklarowana motywacja wpływa na jakość

---

³ S. Marczyk, *Orientacje wartościujące nauczycieli w III Rzeczypospolitej Studium z socjologii edukacji*, Rzeszów 2001, s. 145.

⁴ Por. G. Klimowicz, J. Kościanek-Kukacka, *Dylematy ucznia. Z doświadczeń dorastającej młodzieży*, Warszawa 1994.

pracy pedagogów w klasie szkolnej⁵. Uchwycenie zależności między różnymi motywami, którymi kierują się osoby podejmujące pracę w zawodzie nauczycielskim a zmiennymi składającymi się na ocenę jakości tej pracy jest bardzo trudne, dlatego prawdopodobnie dlatego badacze penetrujący problematykę motywów opisywali ją na przykład jako kategorię roli zawodowej lub element charakterystyki grupy zawodowej⁶.

W połowie lat siedemdziesiątych J. Siwińska przeprowadziła badania wśród studentów kierunków nauczycielskich⁷. Analizując decyzje o wyborze studiów nauczycielskich, wyróżniła ona sześć grup motywów. Były to: motywy osobiste - zainteresowanie zawodem, pracą polegającą na kształtowaniu innych ludzi, procesem nauczania i wychowania; motywy ideowo-społeczne - chęć pracy dla społeczeństwa i przekazywani swej wiedzy i umiejętności innym; motywy poznawcze - zainteresowanie wiedzą jako taką, poszczególnymi dziedzinami; motywy ekonomiczne - wybór ze względu na warunki pracy, mniejsza liczba godzin pracy, dłuższy urlop itp.; motywy uboczne - na przykład presja otoczenia, wybór sprzeczny z własnymi zainteresowaniami; motywy przypadkowe - decyzje spowodowane zbiegiem okoliczności lub podjęli po niepowodzeniach na innych kierunkach studiów.

W badaniach tych blisko połowa studentów kierowała się motywami ekonomicznymi, ubocznymi lub przypadkowymi. Odsetek takich wyborów jest zwłaszcza wysoki w grupie mężczyzn (ponad dwie trzecie badanych). Większość z nich próbowała swoich sił najpierw na innych uczelniach. Pomimo to ponad 60% badanych ma pozytywny stosunek do zawodu nauczyciela. Autorka przypisuje ten fakt należytej pracy uczelni. Właśnie kształceniu pedagogicznemu nadaje się w tym studium podstawowe znaczenie, zwłaszcza jeśli chodzi o kształtowanie pozytywnego stosunku do zawodu i pracy nauczycielskiej.

Empirycznej weryfikacji motywów wyboru zawodu nauczycielskiego dokonała Z. Kawka. W badaniach tych około 45% badanych wskazało na świadomy wybór tego zawodu spośród wielu innych możliwości. Decyzje miały charakter pozytywny, 85% wymienia zamiłowanie, a 15% okoliczności zewnętrzne lub przypadek. Kobiety prawie trzykrotnie częściej niż mężczyźni deklarowały zamiłowanie i dwukrotnie rzadziej wybór miał charakter przypadkowy. Najbardziej cenione cechy

---

⁵ S. Marczuk, *Orientacje wartościujące nauczycieli w III Rzeczypospolitej. Studium z socjologii edukacji*, dz.cyt., s. 146

⁶ Por. B. Bromberek, *Role społeczne nauczyciela*, Poznań 1973; Z. Kawka, *Między misją a frustracją*, Łódź 1998),

⁷ Zob. J. Siwińska *Motywy wyboru zawodu nauczyciela i ich wpływ na wyniki nauczaniu*, Bydgoszcz 1975.

pracy nauczycielskiej to: możliwość formowania osobowości innych, poczucie użyteczności i możliwość własnego rozwoju intelektualnego⁸.

W 1995 roku - metodą biograficzną, polegającą na analizie pamiętników młodych nauczycieli, badała te same motywy W. Dróżka. Wyróżnia ona następujące typy motywów: zamiłowanie-powołanie, motywy ideowe, konieczność i przypadek. Dobór metody prawdopodobnie miał wpływ na powszechne akcentowanie motywów ideowych, podkreślających społeczną misję profesji nauczycielskiej⁹. Badani w 1995 roku metodą wywiadu kwestionariuszowego nauczyciele mieli również zastanowić się, czym kierowali się, podejmując pracę w zawodzie nauczycielskim¹⁰. Trochę więcej niż połowa nauczycieli mówi o powołaniu, spełnieniu dawnych marzeń o tej właśnie pracy czy o silnej wewnętrznej potrzebie pracy z dziećmi lub młodzieżą. Jedna piąta respondentów jako swój motyw podaje względy rodzinno-socjalne, a więc krótszy czas pracy, długie wakacje i brak zagrożenia bezrobociem. Dla kobiet wychowujących dzieci w wieku przedszkolnym bądź wczesnoszkolnym jest to bardzo istotny atut. Kilka procent mniej wskazuje na wolę kształtowania postaw czy chęć przekazywania wiedzy lub wartości. Podobna liczba badanych (około 17%) podkreśliła jako motyw wyboru twórczy charakter pracy, możliwości samorealizacji i rozwijania osobistych zainteresowań. Niewiele mniej, bo 14% badanych stwierdziło, że o podjęciu pracy nauczyciela zadecydował przypadek, na przykład wolny etat w szkole blisko miejsca zamieszkania czy zachęta ze strony nauczycieli własnego dziecka do współpracy. Około 10% twierdzi, że była to naturalna kolej podjętych wcześniej studiów nauczycielskich, choć niekoniecznie wymarzony zawód. Niewiele ponad 3% badanych wymienia tradycję rodzinną. Zdarza się również, że rodzinne doświadczenia związane z zawodem nauczycielskim mają wpływ zniechęcający.

Z badań prowadzonych w Polsce w latach dziewięćdziesiątych warto zwrócić uwagę na trzy przykłady studium empirycznych. Pierwsze zostało przeprowadzone na przełomie lat 1995 i 1996 wśród nauczycieli (studentów zaocznych) z południa Polski¹¹, drugie przeprowadzone w drugiej połowie sierpnia 1997 roku wśród nauczycieli szkół licealnych w trzech regionach: 1)

---

⁸ Zob. Z. Kawka, *Między misją a frustracją. Społeczna rola nauczyciela*, Warszawa 1998..

⁹ Zob. W. Dróżka, *Młode pokolenie nauczycieli*, Warszawa 1997.

¹⁰ Zob. E. Pulkiewicz., A. Wilkomirska, A. Zielińska, *Szkoły podstawowe a szkoły społeczne. Dwa światy socjalizacji*, Warszawa 1997. Książka opracowana na podstawie badań na losowej warszawskiej próbie szkół państwowych i społecznych.

¹¹ Zob. A. Rosół, M.S. Szczepański, *Polska szkoła między admiracją a odrzuceniem*, Częstochowa - Katowice 1997.

Małopolska Południowa, 2) Warszawa, 3) Warmia, Mazury i Suwalszczyzna¹². Trzecie ważne, bo ogólnopolskie badania Instytutu Spraw Publicznych z 1997 roku¹³, ważne ze względu na reprezentatywną, ogólnopolską próbę badanych.

W pierwszym z wymienionych badań pytanie o motywy wyboru zawodu nauczyciela było jednym z pytań otwartych kwestionariusza. Wymieniono dziesięć rodzajów motywów. Dominowały: sympatia do dzieci (41%), możliwość pracy z młodzieżą (36%), osobiste zainteresowania (23%), akceptacja zawodu (21%), i marzenia (16%), Przypadkowo do zawodu trafiło 9% badanych. Stworzone kategorie są rozłączne, respondenci wymieniali po kilka motywów, a dane zostały niezbyt dokładnie uporządkowane. Można jednak zaobserwować pewną ciągłość i względną jednolitość opinii badanych w ciągu wielu lat, zarówno pracujących nauczycieli, jak i kandydatów do tego zawodu.

W badaniach M. Drewicza¹⁴ pytanie o motywy wyboru zawodu nauczycielskiego znajdowało się już na pierwszym miejscu kwestionariusza. Odpowiedź „ponieważ lubię pracę z młodzieżą” wskazywano najczęściej (blisko $\frac{3}{4}$ respondentów). Na chęć wykonywania zawodu zgodnego z kierunkiem wykształcenia zwróciła uwagę niespełna $\frac{1}{2}$ ogółu nauczycieli. Trzecią w hierarchii, choć już znacznie rzadziej występującą przyczyną podjęcia pracy nauczyciela jest w tych badaniach motyw artykułowany w formie stwierdzenia „aby przekazać młodzieży ważne treści”. Pragnienie stałych dochodów było nieznacznie częstsze w stolicy niż w pozostałych regionach, natomiast „przypadek” wyraźnie rzadziej motywował Małopolan niż pozostałych respondentów.

Badania Instytutu Spraw Publicznych wskazują, że motywy związane z osobistymi zainteresowaniami mogą współwystępować z motywami, często określanymi jako „zewnętrzne”. Skonstruowanie zbyt szerokiej kategorii „zainteresowania osobiste”, sprawiło, że wiele tradycyjnie istotnych motywów zostało wymienionych w kategorii „inne”, po którą sięgało 15% badanych. Trzy najważniejsze z nich to: (N=150): chęć pracy z młodzieżą, miłość do dzieci (37,2%), pragnienie bycia nauczycielem „od zawsze” (13,7%), chęć przekazywania zdobytej wiedzy, informacji, przyjemność uczenia (10,2%).

Wyniki badań polskich nie różnią się znacząco od danych

¹² Por. M. Drewicz, *Etos nauczyciela liceum ogólnokształcącego we współczesnej Polsce a zasady katolickiego wychowania*, Warszawa 2003.

¹³ Zob. Instytut Spraw Publicznych, *Nauczyciele wobec reformy edukacji*, dz. cyt., s. 88n.

¹⁴ M. Drewicz, *Etos nauczyciela liceum ogólnokształcącego we współczesnej Polsce a zasady katolickiego wychowania*, dz. cyt., s. 259

uzyskiwanych w innych krajach. J.I. Goodland¹⁵ na podstawie swoich badań prowadzonych w Stanach Zjednoczonych, stwierdza, że najważniejszy motyw podjęcia pracy nauczycielskiej dla 57% amerykańskich pedagogów jest związany z naturą uczenia. Najczęstsze jest pragnienie, by uczyć (22%), a także służby dla innych (17%). Tę grupę motywów uzupełnia przekonanie, że uczenie jest szczególnie wartościową pracą (18%). Dopiero za tak określonymi motywami znalazł się motyw akcentowany w wielu innych badaniach, czyli miłość do dzieci (15% wskazań). Cytowany autor formułuje wniosek, że po okresie emocjonalno-normatywnego traktowania zawodu nauczyciela następuje jego profesjonalizacja, a jednym z jej efektów jest łączenie motywów z możliwościami osiągnięcia satysfakcji zawodowej w kategoriach profesjonalnych a nie emocjonalnych. Pragnienie by uczyć, można jednak włączyć w szersze pojęcie zamiłowania do pracy dydaktyczno-wychowawczej i wtedy różnice między motywami stają się trudne do określenia.

Z kolei amerykański znawca szkolnictwa J.W. Newman, badając przez 15 lat motywację studentów kierunków edukacyjnych, wyróżnił pięć podstawowych grup: 1) motywacja skoncentrowana na dziecku-ucniu - 50% (zamiłowanie do pracy z dziećmi); 2) motywacja poznawcza - 20% (zainteresowanie konkretną dyscypliną wiedzy bądź samym uczeniem); 3) motywacja wynikająca z dodatkowych korzyści tego zawodu - 10% (długie wakacje, krótki dzień pracy, przejściowa odskocznia do innej pracy); 4) motywacja związana ze społeczną wartością pracy nauczyciela - 10% (waga społeczna, doskonalenie społeczeństwa); 5) motywacja związana z wpływem innych nauczycieli - 5% (pozytywny bądź negatywny wpływ własnych nauczycieli i własnych doświadczeń szkolnych)¹⁶.

Jak widać różnice w charakterystyce motywów i ich rozkładzie są bardzo małe. Wydaje się, że nauczyciele wybierają ten zawód ze względu na kilka wymienianych tu motywów, wśród których dominuje zamiłowanie. Warto również dodać, że blisko 90% badanych przez CBOS w 1986 roku polskich nauczycieli uznało swój zawód za wymagający szczególnego powołania, a prawie 80% wymienia powołanie jako cechę konieczną do wykonywania zawodu¹⁷. Czy wyniki najnowszych analizowanych tu badań zmieniają ten obraz? Wydaje się, że tylko częściowo.

---

¹⁵ Zob. J.I. Goodland, *A Place Called School. Prospects for Future*, McGraw-Hill Book Company, New York 1984

¹⁶ Zob. J.W. Newman, *America's Teachers: An Introduction to Education*, Congnan, New York 1994.

¹⁷ Instytut Spraw Publicznych, *Nauczyciele wobec reformy edukacji*, Warszawa 1999, dz. cyt. s. 37.

2. WYNIKI BADAŃ WŁASNYCH

2.1. Charakterystyka badanych nauczycieli

W przeprowadzonych na przełomie marca i kwietnia 2004 roku badaniach wzięło udział 569 nauczycieli, w tym również dyrektorzy poddanych badaniom szkół. W badaniach uczestniczyło 80,3% kobiet i 17,8% mężczyzn¹⁸. Znaczna przewaga kobiet w badaniach jest potwierdzeniem znanego faktu feminizacji zawodu nauczycielskiego. Mimo to płeć jako czynnik determinujący aktywność i efektywność pracy powinna być rozpatrywana. Badania nad różnymi aspektami pracy i zawodu nauczyciela wskazują, że jest to czynnik w istotny sposób decydujący i brak mężczyzn wpływa negatywnie głównie na realizację funkcji wychowawczej szkoły. Uczniowie, szczególnie dorastający chłopcy, wyczuwają „kobiecość” zawodu nauczycielskiego.

Najliczniejszą grupę stanowili zatem nauczyciele w wieku średnim (30 - 39 lat). Stanowili oni 30,8% badanych. Wiek, podobnie jak płeć, nie jest tylko zmienną metryczkową. Doświadczenia zawodowe i życiowe zapewne determinuje osiągnięcia nauczycieli. Nauczycielom młodym niektórzy badacze przypisują większą gotowość do nowatorstwa pedagogicznego, ale także niską aktywność samokształceniową, start i adaptacja w zawodzie są bowiem okolicznością bardzo zajmującą, a ukończone niedawno studia mogą dawać młodemu nauczycielowi przeświadczenie o dobrym przygotowaniu do zawodu. Nauczycielom w wieku średnim przypisuje się większą aktywność w dziedzinie nowatorstwa, starsi natomiast są zagrożeni rutyną. Zatem nasuwa się pytanie o to, jaki wpływ na badaną aktywność nauczycieli ma wiek ich życia. Wśród badanych nauczycieli wystąpiła reprezentacja nauczycieli w pięciu przedziałach wiekowych, od nielicznej grupy nauczycieli bardzo młodych (do 24 lat) i młodych (25-29 lat) do nielicznej grupy nauczycieli kończących pracę zawodową, będących w wieku powyżej 50 roku życia.

Pochodzenie społeczne		
Inteligenckie	235	41,3
Robotnicze	238	41,8
Chłopskie	82	14,4
Brak odpowiedzi	14	2,5
Razem:	569	100,0

Tabela 1. Pochodzenie społeczne

¹⁸ Procenty nie sumujące się do 100 oznaczają brak danych.

Jeżeli chodzi o pochodzenie społeczne badanych, to dominowały dwie grupy: nauczyciele pochodzenia inteligenckiego (41,3%) oraz robotniczego (41,8%). Nauczyciele pochodzenia chłopskiego stanowili tylko 14,4%. Niski wskaźnik nauczycieli pochodzenia chłopskiego może być potwierdzeniem niższych aspiracji edukacyjnych tego środowiska. Pochodzenie społeczne nauczycieli może być także czynnikiem różnicującym aktywność nauczycieli, tak jak i tradycje rodzinne jako motyw wyboru zawodu. Dostrzega się i potwierdzają to badania, że występuje relacja między poziomem wykształcenia rodziców i stopniem rozwoju dzieci w tych rodzinach. Szczególnie odnosi się to do rozwoju intelektualnego, posiadanego kodu językowego i kultury osobistej.

Wykształcenie		
Średnie	4	0,7
Podjęte studia	10	1,8
Studium nauczycielskie	27	4,7
Wyższe magisterskie	511	89,8
Brak odpowiedzi	17	3,0
Ogółem:	569	100,0

Tabela 2. Wykształcenie

W badanej zbiorowości polskich nauczycieli najliczniejszą kategorię stanowili nauczyciele, którzy posiadali wykształcenie wyższe magisterskie (89,8%). Jest to kategoria zdecydowanie podstawowa. Tylko nieliczni nauczyciele nie legitymowali się dyplomem magisterskim; czterech nauczycieli posiadało ukończoną szkołę średnią, zaś dziesięciu (1,8% badanych) podjęło studia magisterskie. Ukończenie studium nauczycielskiego zadeklarowało 4,7% badanych nauczycieli.

Tradycyjnie dopatrujemy się wpływu wielkości środowiska na efekty funkcjonowania szkoły i nauczycieli. W wielkich miastach, środowiskach o dużej anonimowości i większym bogactwie kulturowym, coraz więcej osób legitymuje się wyższymi kwalifikacjami, wielu z nich chce uczestniczyć wraz z nauczycielami w edukacji swoich dzieci, formułując m. in. swoje wymagania, zmuszające nauczycieli do dodatkowych wysiłków. Niestety, wieś pozostaje nadal ubogim kulturowo środowiskiem, nierzadko szkoła jest tam jedyną placówką oświatowo-kulturalną. Szkoły badanych nauczycieli mieszczą się w następujących miejscowościach, które prezentuje tabela 3.

Liczba mieszkańców miejscowości w której znajduje się badana szkoła		
Wieś	52	9,1
Miasto do 20 tyś.	200	35,1
Miasto od 20-50 tyś	63	11,1
Miasto od 50-500 tyś	187	32,9
Miasto od 100-500 tyś	30	5,3
Miasto powyżej 500 tyś	28	4,9
Brak odpowiedzi	9	1,6
Razem:	569	100,0

Tabela 3. Liczba mieszkańców w której znajduje się badana szkoła

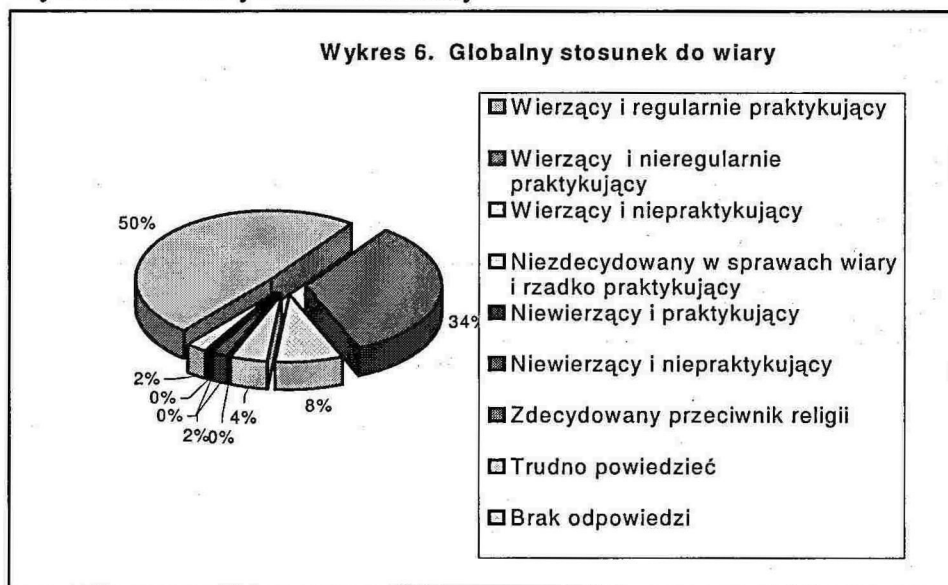
Stan cywilny i rodzinny nauczycieli jest także czynnikiem różnicującym aktywność nauczycieli. Może on bowiem determinować sposób spędzania czasu wolnego, mieć wpływ na aktywność kulturalną oraz zaspokajanie różnych potrzeb. Z analizy literatury i obserwacji wynika, że nauczyciele będący w związku małżeńskim przejawiają większą stabilizację, a doświadczenia wychowawcze wyniesione z własnej rodziny mogą być przydatne w pracy pedagogicznej w szkole. W zawodzie nauczycielskim, szczególnie w mniejszych środowiskach, występują małżeństwa nauczycielskie (homogeniczne).

Stan cywilny		
Żonaty (mężatka)	400	70,3
Kawaler - panna	117	20,6
Rozwiedziony(a)	27	4,7
Wdowiec (wdowa)	13	2,3
Brak odpowiedzi	12	2,1
Razem:	569	100,0

Tabela 4. Stan cywilny

Wśród nauczycieli dominowały osoby będące w związku małżeńskim (70,3%). Pozostali bądź byli w stanie wolnym (20,6%), byli owdowiali (2,3%) bądź rozwiedzeni (4,7%). W grupie badanych nauczycieli 17,8% nie posiada ślubu kościelnego. Pozostali żyją w związku sakramentalnym. Ta sytuacja ma niewątpliwie związek z religijnością badanych nauczycieli.

Wykres 2. Globalny stosunek do wiary

Źródło: Badania własne

Z danych prezentowanych na wykresie wynika, że największą grupę badanych nauczycieli stanowią nauczyciele, którzy określają swój stosunek do wiary jako wierzący i regularnie praktykujący (48,9%). Znaczna jest również grupa nauczycieli wierzących i nieregularnie praktykujących (33,6%). Liczba nauczycieli deklarujących się jako niewierzący jest niewielka i wynosi 1,9% tych, którzy mówią o sobie, że są niewierzący i niepraktykujący. Jeden spośród badanych określić się w tym względzie jako niewierzący i praktykujący, jeden zaś odnalazł się w kategorii zdecydowanych przeciwników religii.

Staż pracy jest zmienną uzupełniającą w stosunku do wieku. Określa on stopień doświadczenia zawodowego, który ma istotny wpływ na aktywność i osiągnięcia nauczycieli oraz ich gotowość do innowacyjności. Zwykle w każdej szkole pracują nauczyciele o różnym (krótkim, średnim i długim) stażu pracy. Taka sytuacja stwarza naturalne możliwości przepływu informacji i doświadczeń, wątpliwości i pytań oraz jest szansą na intencjonalne, inspirowane przez dyrekcję szkół procesy adaptacyjne¹⁹.

¹⁹ Por. J. Rusiecki, *Nauczyciele okresu transformacji – próba diagnozy zawodu*. Olsztyn 1999, s. 28.

Staż pracy		
Do 5 lat	105	18,5
6-10 lat	102	17,9
11-20 lat	149	26,2
21 lat i więcej	200	35,1
Brak odpowiedzi	13	2,3
Ogółem:	569	100,0

Tabela 5. Staż pracy

Staż pracy nauczycieli w zawodzie był zróżnicowany, choć największą grupę stanowili respondenci o stażu 21 lat i więcej (35,1%) oraz 11-20 lat pracy.

Osobną cechą charakteryzującą nauczycieli było miejsce wykonywanej pracy, (świadczy to pośrednio o mobilności zawodowej). Aż 82,6% badanych wykonuje swoją pracę zawodową jako nauczyciel w miejscu zamieszkania, zaś tylko 14,6% badanych pracuje w innym miejscu. Wykonywanie swojej pracy w miejscu zamieszkania może być okolicznością, która pozwala na lepsze jej wykonywanie, dla dobra szkoły. Tę nadzieję umacnia również fakt, że większość badanych (79,8%) zamierza pozostać w miejscowości, w której wykonuje swą pracę pedagogiczną na stałe. Tylko 12,7% badanych zamierza z niej wyjechać, gdyby była taka możliwość. Badając nauczycieli polskiej szkoły nie sposób pominąć stopni awansu zawodowego nauczycieli, które określają pozycję nauczyciela oraz jego status zawodowy, wobec innych nauczycieli i pracowników oświaty.

Stopień awansu zawodowego		
Nauczyciel stażysta	37	6,5
Nauczyciel kontraktowy	80	14,1
Nauczyciel mianowany	344	60,5
Nauczyciel dyplomowany	96	16,9
Brak odpowiedzi	12	2,1
Razem:	569	100,0

Tabela 5. Stopień awansu zawodowego

Badani nauczyciele to w większości nauczyciele mianowani (60,5%). Spora już grupę tworzą nauczyciele dyplomowani (16,9%). Jest to aktualnie najwyższy stopień awansu zawodowego. Niewykluczone, iż w dalszej analizie wyników badań przydatne będzie również określenie profilu nauczanych przedmiotów, stąd też zapytaliśmy nauczycieli o profil

nauczanych przedmiotów. Większość nauczycieli określiła profil nauczanych przedmiotów jako humanistyczny (41,5%). Wśród badanych 26,5% określiło swój profil nauczanych przedmiotów jako matematyczno-przyrodniczy.

W badaniach nauczycieli interesował nas również fakt przynależności do związków zawodowych, działających na rzecz nauczycieli a więc branżowych. Okazuje się, że większość nauczycieli nie należy do żadnego związku zawodowego (56,1%). Spośród dwu głównych związków zawodowych, działających w systemie Edukacji zdecydowanie większym zainteresowaniem cieszy się wśród badanych nauczycieli Związek Nauczycielstwa Polskiego, do którego przynależy 33,3% badanych. Przynależność do związku „Solidarność” zadeklarowało tylko 4,7% badanych.

I wreszcie ostatnie dane charakteryzujące badanych nauczycieli - poziom i charakter szkoły. Dane te miały szczególne znaczenie ze względu na przyjęty cel badawczy. W polskim systemie oświatowym szkoły podstawowe i średnie spełniają przypisane im różne funkcje, w związku z tym pracują tam nauczyciele, którym powierza się realizacja tychże funkcji. Wydaje się, że z tego wynikają elementy różnicujące obie grupy nauczycieli. Nie bez znaczenia jest fakt, że szkoły podstawowe jak i gimnazja są obecne zarówno w środowisku wiejskim jak i miejskim, natomiast średnie ogólnokształcące przeważnie funkcjonują w miastach. Takie fakty determinują m.in. aktywność kulturalną nauczycieli oraz ich aktywność samokształceniową.

Typy szkół		
Szkoła Podstawowa	226	39,7
Gimnazjum	104	18,3
Liceum	226	39,7
Brak odpowiedzi	13	2,3
Ogółem:	569	100,0

Tabela 7. Typy szkół w których pracują respondenci

Badani nauczyciele pracowali w trzech podstawowych typach szkół ogólnokształcących, które odzwierciedlają strukturę systemu szkolnego w Polsce. Dwie podstawowe grupy badanych nauczycieli to nauczyciele pracujący w szkołach podstawowych (39,7%) oraz liceach ogólnokształcących, zarówno na podbudowie szkoły podstawowej jak i gimnazjalnej (39,7%). Nieco mniejszą grupę badanych nauczycieli stanowili nauczyciele zatrudnieni w szkołach gimnazjalnych (18,3%).

2.1. Czynniki mające decydujący wpływ na wybór zawodu nauczycielskiego

Odnosząc przedstawione w tym opracowaniu wyniki badań ogólnopolskich do wyników badań własnych należy podkreślić, że zdecydowana większość badanych nauczycieli nie miała problemów z odpowiedzią na to pytanie o czynniki mające wpływ na decyzję o wyborze zawodu nauczycielskiego. Wypowiedzi były spójne i raczej rzadko pojawiały się u jednego respondenta motywy z różnych kategorii. Trzeba oczywiście brać pod uwagę, że deklarowane wybory podlegały w ciągu lat pracy różnorodnym racjonalizacjom. Wydaje się, że stosunkowo rzadko zaznaczał się wpływ wyobrażonej roli zawodowej. Można było zaobserwować pewną ewolucję wizji misji nauczycielskiej bardziej w kierunku rozwoju indywidualności niż pracy dla społeczeństwa.

Czynniki mające decydujący wpływ na wybór zawodu nauczycielskiego		
Zamiłowanie (powołanie)	242	42,5
Chęć przekazywania wiedzy i wartości	92	16,2
Przypadek	86	15,1
Możliwość samorealizacji i rozwijania swoich zainteresowań	73	12,8
Względy rodzinno-socjalne (krótszy czas pracy, długie wakacje, brak zagrożenia bezrobociem)	30	5,3
Konieczność	20	3,5
Inne	14	2,5
Brak odpowiedzi	7	1,2
Motywy ideowe	5	0,9
Razem:	569	

Tabela 8. Czynniki mające decydujący wpływ na wybór zawodu nauczycielskiego

Źródło: Badania własne

Jak wynika z badań, aczkolwiek czynnikiem mającym decydujący wpływ na wybór zawodu nauczycielskiego jest w dalszym ciągu zamiłowanie - powołanie, to jednak rozkład procentowy zdaje się wskazywać, iż jego rola zmniejsza się w życiu współczesnych nauczycieli, gdyż tylko dla 42,5% badanych stawia go na pierwszym miejscu. Natomiast innymi czynnikami są: chęć przekazywania wiedzy i wartości - 16,2%,

przypadek - 15,1%, możliwość samorealizacji i rozwijania swoich zainteresowań - 12,8%, względy rodzinno-socjalne: krótszy czas pracy, długie wakacje, brak zagrożenia bezrobociem - 5,3%, konieczność - 3,5%, motywy ideowe - 0,9%. Jak widać różnice w charakterze motywów i ich rozkładzie są stosunkowo niewielkie.

2.2. Okoliczności decydujące o wyborze zawodu nauczyciela

Interesujące jest również przyjrzenie się okolicznościom decydującym o wyborze zawodu nauczyciela. Badani nauczyciele mieli możliwość określenia intensywności wpływu określonych okoliczności na wybór zawodu nauczyciela w decydującym lub dużym stopniu lub też małym lub żadnym stopniu.

Okoliczności decydujące o wyborze zawodu nauczyciela				
	w decydującym lub dużym stopniu		w małym lub żadnym stopniu	
Osobiste zainteresowania	462	81,2	37	6,5
Przypadek	110	19,3	240	42,2
Miejsce pracy dogodne ze względu na odległość od miejsca zamieszkania	85	14,9	249	43,8
Tradycje rodzinne	75	13,2	261	45,9
Dostępność tego rodzaju studiów w okolicach miejsca zamieszkania	70	12,3	252	44,3
Chęć zdobycia poważania w środowisku	44	7,7	260	45,7
Łatwość dostania się na studia	23	4,0	279	49,0
Inne	18	3,2	39	6,9

Tabela 9. Okoliczności decydujące o wyborze zawodu nauczyciela

Źródło: Badania własne

Okolicznościami mającymi wpływ na tę decyzję w stopniu decydującym lub dużym są przede wszystkim osobiste zainteresowania (81,2%). Ponadto wskazywano na: przypadek (19,3%), miejsce pracy dogodne ze względu na odległość od miejsca zamieszkania (14,9%), tradycje rodzinne (13,2%), dostępność tego rodzaju studiów w okolicach miejsca zamieszkania (12,3%), chęć zdobycia poważania w środowisku (7,7%), łatwość dostania się na studia (4,0%) oraz inne okoliczności (3,2%).

Okoliczności decydujące o wyborze zawodu nauczyciela w stopniu małym były: łatwość dostania się na studia (49,0%), tradycje rodzinne

(45,9%), chęć zdobycia poważania w środowisku (45,7%), dostępność tego rodzaju studiów w okolicach miejsca zamieszkania (44,3%), miejsce pracy dogodne ze względu na odległość od miejsca zamieszkania (43,8%), przypadek (42,2%), inne okoliczności (6,9) oraz osobiste zainteresowania (6,5%).

Osobiste zainteresowania okazały się okolicznością decydującą w stopniu decydującym lub dużym stopniu zarówno dla mężczyzn (76,2%) jak i dla kobiet (82,3%), zarówno dla nauczycieli szkół podstawowych (79,9%), gimnazjów (80,9%) jak i liceów ogólnokształcących (82,7%). Podobną prawidłowość zauważa się również jeśli chodzi o liczbę mieszkańców miejscowości w której znajdowały się badane szkoły. Osobiste zainteresowania są okolicznością decydującą w stopniu decydującym lub dużym dla nauczycieli pracujących na wsi (82,7%), w miastach do 20 tys. mieszkańców (81,0%), miastach w których żyje 20-50 tys. mieszkańców (82,5%) a także w miastach 50-500 tys. mieszkańców (81,5%).

Na miejsce pracy dogodne ze względu na odległość od miejsca zamieszkania, jako okoliczności ważne w stopniu decydującym lub dużym wskazywali badani mężczyźni (11,9%) oraz kobiety (15,5%); częściej szkół podstawowych (17,3%) niż gimnazjów (12,5%) czy liceów (14,2%). Jest to okoliczność wskazywana głównie przez nauczycieli uczących na wsi (17,1%) oraz w małych miastach do 20 tys. mieszkańców (18,5%).

Na dostępność do tego rodzaju studiów w okolicach miejsca zamieszkania jako okoliczności ważne w stopniu decydującym lub dużym wskazywali podobnie jak poprzednio przede wszystkim nauczyciele pracujący na wsi (25,0%) oraz w małych miastach do 20 tys. mieszkańców (14,0%).

Tradycje rodzinne miały znaczenie głównie dla nauczycieli pracujących w miastach 20-50 tys. mieszkańców (22,2%), zaś chęć zdobycia poważania w środowisku, jako czynnik decydujący akcentowało 10,8% nauczycieli pracujących w gimnazjach.

Z kolei 26,7% mężczyzn wskazywało na przypadek jako na okoliczność, która w stopniu decydującym wpłynęła na ich wybór zawodu nauczycielskiego.

Łatwość dostania się na studia tylko dla nikłego procenta badanych była okolicznością decydującą; bez względu na płeć, typ szkoły czy liczbę mieszkańców miejscowości w której uczyli badani nauczyciele.

Wydaje się, że uzyskane tu wyniki są bliskie tym, które znamy z badań dotychczasowych za jednym wyjątkiem. Wprawdzie bowiem znaczna grupa nauczycieli wskazuje zainteresowania lub zamiłowanie do pracy, trudno jednak mówić o dominującej postawie nauczycieli w tym względzie w sytuacji, kiedy czynnikiem mającym decydujący wpływ na wybór zawodu

nauczycielskiego jest zamiłowanie – powołanie tylko dla 42,5% badanych a do takiej konkluzji prowadziły dotychczasowe badania²⁰.

Niemalą odsetek badanych nauczycieli wskazuje przy tym na czynniki zewnętrzne takie jak: miejsce pracy dogodne ze względu na odległość od miejsca zamieszkania, tradycje rodzinne czy dostępność tego rodzaju studiów w okolicach miejsca zamieszkania.

Charakterystyka przedstawionych tutaj wyników badań wskazuje, że nauczyciele, którymi przy wyborze pracy kierowały motywy związane z realizacją potrzeb osobistych (takich jak powołanie czy rozwój zawodowy) są bardziej zadowoleni z pracy i w większym stopniu do niej przywiązani. W tej grupie najmniej też było osób, które nie potrafiły wskazać sukcesów w swojej dotychczasowej pracy.

Badając motywy działania, trzeba brać pod uwagę pewne ograniczenia. Po pierwsze, przedstawione powyżej wyniki, podobnie jak wyniki wielu poprzednich badań, są efektem refleksji retrospektywnej, prowadzonej w konwencji metodologicznej zaprezentowanej przez badaczy. Po drugie, nie wszyscy badani w jednakowym stopniu są zdolni do świadomego, racjonalnego wyboru i opisu motywów. Wreszcie – respondenci, ulegając określonym wymogom normatywnym, mogą się kierować wyobrażoną powinnością wskazywania motywów pozytywnych. Wydaje się jednak, że respondenci z pierwszych lat nowego tysiąclecia (rok 2004) mniej ulegają presjom normatywnym i odważniej niż badani w latach osiemdziesiątych formułują osobiste przekonania.

Powołanie ciągle uważane jest za ważne i przydatne, ale wyraźnie więcej badanych podkreśla twórczy charakter pracy jako istotny motyw wyboru zawodu nauczycielskiego, a nie tylko jako dobrą stronę zatrudnienia w szkole, jak to wynikało z badań prowadzonych w latach osiemdziesiątych²¹. Podobnie badani w tym momencie nie obawiali się wskazywać względów socjalnych jako motywu podjęcia pracy nauczycielskiej. Trudno więc precyzyjnie określić siłę oddziaływania normatywnych wymogów roli.

Ponadto należy przyjąć, że badania świadomości mogą być obciążone podobnymi nieścisłościami w związku z tym należałoby założyć, że deklaracje werbalne nie zawsze muszą być całkowicie spełnione w realnym świecie. Inaczej mówiąc, respondenci mogą głęboko wierzyć w prawdziwość swoich słów, chociaż ich dawne i obecne zachowania tego nie potwierdzają.

---

²⁰ Instytut Spraw Publicznych, *Nauczyciele wobec reformy edukacji*, dz. cyt., s. 38.

²¹ Zob. Z. Kawka, *Między misją a frustracją. Społeczna rola nauczyciela*, Warszawa 1998.

2.3. Konkluzja

Empiryczne weryfikacje motywów wyboru zawodu nauczycielskiego pozwalają na zbudowanie następującej typologii motywów, które stanowią element orientacji zawodowych nauczycieli.

Motywy wewnętrzne - osobiste	Osobiste zainteresowania Zamiłowanie (powołanie) Możliwość samorealizacji i rozwijania swoich zainteresowań
Motywy wewnętrzne - pedagogiczne	Chęć przekazywania wiedzy i wartości Potrzeba pracy z dziećmi, młodzieżą
Motywy zewnętrzne - strukturalne	Względy rodzinno-socjalne (krótszy czas pracy, długie wakacje, brak zagrożenia bezrobociem) Miejsce pracy dogodne ze względu na odległość od miejsca zamieszkania, Dostępność tego rodzaju studiów w okolicach miejsca zamieszkania
Motywy zewnętrzne - ideowe	Chęć zdobycia poważania w środowisku Tradycje rodzinne Inne motywy ideowe
Motywy zewnętrzne - przypadkowe	Przypadek Konieczność

Tabela 10. Typologia motywów wyboru zawodu nauczycielskiego

Źródło: Zestawienie własne w oparciu o wyniki badań.

Analiza pozwala na wyodrębnienie dwóch rodzajów motywów wewnętrznych. Pierwszy z nich to motywy nazywane osobistymi. Nauczyciele wymieniając je mówili przede wszystkim o sobie, o realizacji własnych potrzeb czy zamierzeń. Motywy wewnętrzne drugiego rodzaju mają charakter interakcyjny. Pedagodzy opisując je, akcentowali przede wszystkim potrzebę działania o charakterze pedagogicznym wobec innych.

Oprócz motywów wewnętrznych scharakteryzowane zostały trzy typy motywów zewnętrznych. Po pierwsze, motywy strukturalne koncentrujące się wokół szeroko rozumianych warunków pracy. Następną grupą to motywy ideowe związane z potrzebami uznania społecznego. Ostatni typ motywów zewnętrznych to wybory przypadkowe czy też koniecznościowe, wynikające

z wewnętrznych potrzeb, ale z tego, co się komuś „przytrafiło” niezależnie od osobistych intencji.

3. ZASADY KATOLICKIEGO WYCHOWANIA

Kościół katolicki od stuleci określał swoje stanowisko wobec różnych dziedzin życia ludzkiego, także wobec edukacji. W związku z tą ostatnią można mówić o istnieniu chrześcijańskiej koncepcji wychowania²². W Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim, pochodzącej z dokumentów II Soboru Watykańskiego, mającej moc obowiązującą do dzisiaj (uchwalonej 28 października 1965 roku), stwierdza, iż wszelkie podmioty wychowujące - także nauczyciele w szkołach - uczestniczą w dziele wychowania młodych pokoleń, respektując zasadę pomocniczości - oznaczającą wspomaganie rodziców w ich wysiłkach prowadzenia dzieci ku określonym ideałom²³. Powinności nauczyciela stają się zatem wtórne wobec praw i obowiązków rodziców ucznia. Pracownicy szkoły są zobowiązani do współpracy z rodzinami młodych ludzi - jest to istotą ich powołania.

W świetle nauki Kościoła każdy człowiek otrzymał powołanie do zbawienia wiecznego i do tego, by innych wspierać w osiągnięciu tego zbawienia. Szczególną misją nauczycieli jest świadczenie pomocy rodzicom, by doprowadzili oni swoje potomstwo do świadomego sensownego przeżywania swojego jestestwa.

Najważniejszym wyznacznikiem pracy edukacyjnej w przedstawianej chrześcijańskiej koncepcji wychowania są wartości. Wymienia się tutaj uznane w kulturze europejskiej za uniwersalne: dobro, prawdę i piękno. Stefan Kunowski - nieżyjący pedagog chrześcijański, profesor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego - wyjaśniając te fundamentalne dla procesu edukacji chrześcijańskiej wartości, odwoływał się do tomistycznej etyki normatywnej. W jej świetle ostatecznym celem życia człowieka jest Dobro Nieskończone. Zawodowy nauczyciel ma prowadzić ku temu Dobru, „uczyć jak podporządkować doczesne cele życia tej ostatecznej wartości”²⁴.

W ramach realizacji tych zadań należy wprowadzić ucznia na drogę „doskonalenia moralnego poprzez usprawnianie władz duchowych rozumu i woli oraz władz zmysłowych pożądania i popędliwości do łatwego i przyjemnego spełniania uczynków moralnie dobrych”²⁵. Uczynki te mają

---

²² L. Górską, *Wizje zawodu nauczyciela w Polsce u progu Trzeciego Tysiąclecia*, Szczecin 2000, s. 49

²³ Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim, w: Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje. Poznań 1968, s. 316, nr 3.

²⁴ S. Kunowski: *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Łódź 1981, s. 108..

²⁵ Tamże, s.109.

wypływać z miłości człowieka do Boga i ludzi wzorowanej na miłości Chrystusa - Zbawiciela świata.

Szukając w dokumentach Kościoła i publikacjach związanych z katolicką myślą społeczną określenia kwalifikacji nauczyciela, znajdziemy wypowiedzi akcentujące klasyczne wymagania stawiane nauczycielowi, takie jak gruntowna wiedza, umiejętność zainteresowania nią uczniów itp., ale w przypadku katechetów i nauczycieli przyznających się do swego katolicyzmu nacisk kładzie się na głęboką wiarę osoby nauczającej i umiejętność dawania świadectwa o niej²⁶. Jednocześnie za niezmiernie istotną cechę nauczyciela uznano zdolność nawiązywania kontaktu z uczniem.

Ksiądz Józef Tischner wskazał następującą drogę do uzyskania tego kontaktu: „czymś zupełnie naturalnym staje się poczucie wspólnoty z wychowankiem oparte o wzajemny trud ucłowieczenia zwierzęcia w sobie i innych. Bądźmy realistami. Bądźmy zatem normalnymi ludźmi, a nie jak istota, co to «zażenowana swym anielstwem» udaje dosyć źle człowieka”²⁷.

Powinności nauczycieli - także w chrześcijańskiej koncepcji wychowania - zostały związane z pełnieniem określonych funkcji. Można je wydedukować z wypowiedzi S. Kunowskiego: „Powołaniem nauczycielstwa i szkoły jest [...] podejmowanie zadań wychowawczych, kształcenia umysłowego młodzieży, wychowania moralnego, kulturalnego, zawodowego i społecznego”²⁸. Wydaje się, iż w cytacie tym najbardziej uwypuklone są zadania mieszczące się w szeroko rozumianej funkcji wychowawczej, której pełnienie polega na prowadzeniu wychowanka ku autonomii moralnej.

W świetle koncepcji S. Kunowskiego jakościowe dojrzewanie jednostki nie jest bezpośrednim efektem pracy wychowawców, jednakże to przede wszystkim oni swą pracą, pomocą i kierownictwem dostarczają i gromadzą materiał do budowy struktur rozwojowych²⁹, w związku z tym są odpowiedzialni za realizację wymienionych szczegółowych funkcji. Czynności wychowawcy w obrębie tych funkcji koncentrują się początkowo na dozorze aktywności dziecka, a zmierzają ku pełnieniu roli doradcy, przewodnika i krytyka na drodze twórczości jednostki, by w końcu przyjąć postawę organizatora i animatora „świadomych, czynnych i owocnych” spotkań z Chrystusem³⁰. S. Kunowski podkreśla, iż aranżowanie spotkań z twórcami, świadkami i uczestnikami określonych zdarzeń lub procesów

²⁶ Zob. S. Kunowski: *Podstawy współczesnej pedagogiki*, dz. cyt., s. 367.

²⁷ J. Tischner: *Świat ludzkiej nadziei*. Wybór szkiców filozoficznych 1966-1975. Kraków 1992, s. 39.

²⁸ S. Kunowski, dz. cyt., s. 116.

²⁹ S. Kunowski, j.w., s. 282-283.

³⁰ S. Kunowski, j.w., s. 282-283.

służy tworzeniu możliwości głębokich przeżyć światopoglądowych, związanych nie tylko z religią.

Sylwetka nauczyciela w ujęciu Kościoła określiła osobę uczącego jako mistrza prowadzącego ucznia ku wartościom nadprzyrodzonym. To prowadzenie przeistacza się stopniowo, wraz z rozwojem jednostki, w kierunku coraz większej autonomii wychowanka. Na nauczyciela ciąży duża odpowiedzialność za harmonijny wzrost ucznia i osiągnięcie przez niego coraz wyższych poziomów człowieczeństwa.

Koncepcja ta spotyka się niekiedy z zarzutem ograniczania pola aktywności dorastającej jednostki przez nauczyciela, gdyż założono w niej dopuszczalność, a nawet konieczność w pewnym okresie rozwoju dziecka kierownictwa wychowawczego. S. Kunowski zastrzega jednakże, iż kierunek pracy nad talentem i uzdolnieniami wychowanka wyznacza wartość określana mianem „dobra ludzi”³¹. Wspomaganie rozwoju czyjejs osobowości nie może przynieść szkody innym ludziom, dlatego nauczyciel jest zobowiązany do dbałości o selekcję form aktywności swojego ucznia, a w początkowym okresie jego życia powinien się koncentrować na „zapobieganiu wpływom wszelkiego zła fizycznego i moralnego”³². Chrześcijańska wizja zawodu nauczycielskiego zawiera sprzeciw zarówno wobec bezgranicznego liberalizmu w postawach wychowawczych, jak i wobec postępowania rygorystycznego i dyscyplinującego ponad miarę (sprzecznego z dobrem rozwijającej się jednostki).

Z wizji tej dość jednoznacznie wynika wizerunek nauczyciela, który jest chrześcijaninem i który pracuje z dziećmi z rodzin wyznających tę religię. Trudniej jest natomiast wydedukować, jak ten obraz przekłada się na życie jednostek o innej opcji światopoglądowej. Warstwicowa koncepcja wychowania S. Kunowskiego stwarza pewne możliwości uniwersalnego widzenia sylwetki wychowawcy. Ukazuje ona bowiem wielowymiarowość osobowości wychowanka, uwrażliwiając nauczyciela na dostrzeganie potrzeb młodego człowieka we wszystkich aspektach jego osobowego życia: biologicznym, psychicznym, społecznym, kulturowym i duchowym.

Choć przedstawiona tu wizja zawodu nauczycielskiego jest związana z określoną opcją światopoglądową, to jednak zawiera pewne możliwości autonomicznego działania osób uczących. Działanie to musi łączyć się z kategorią odpowiedzialności za dobro młodych ludzi. Rzecz jasna, iż w ustroju socjalistycznym nie można było bez narażania się na przykre konsekwencje realizować takiego modelu pracy. Wydaje się, że po 1989

---

³¹ S. Kunowski, j.w., s. 279

³² S. Kunowski, j.w., s. 281.

roku, pomimo spadku popularności Kościoła, nauczyciel urzeczywistniający tę wizję, może liczyć na szacunek i współpracę uczniów, ponieważ on sam uznaje podmiotowość wychowanka. Daje temu wyraz głównie poprzez postawę poszanowania ludzkiej godności młodego człowieka, czyniąc wtórnymi wobec niej zadania dydaktyczne i wszelkie inne cele życia szkolnego³³.

---

³³ L. Górka, *Wizje zawodu nauczyciela w Polsce u progu Trzeciego Tysiąclecia*, dz. cyt., s. 57

